

Mišljenje Europskog gospodarskog i socijalnog odbora o temi „Doprinos civilnog društva zelenom programu i održivom razvoju zapadnog Balkana u okviru procesa pristupanja EU-u”

(samoinicijativno mišljenje)

(2020/C 429/16)

Izvjestiteljica: **Dragica MARTINOVIĆ DŽAMONJA**

Suizvjestitelj: **Pierre-Jean COULON**

Odluka Plenarne skupštine:	20.2.2020.
Pravna osnova	pravilo 32. stavak 2. Poslovnika (samoinicijativno mišljenje)
Nadležno tijelo:	Stručna skupina za vanjske odnose (REX)
Datum usvajanja u Stručnoj skupini:	24.7.2020.
Datum usvajanja na plenarnom zasjedanju:	18.9.2020.
Plenarno zasjedanje br.:	554
Rezultat glasovanja (za/protiv/suzdržani):	215/1/3

1. Zaključci i preporuke

1.1. Europski gospodarski i socijalni odbor (EGSO) podupire i nastavlja snažno zagovarati proširenje Europske unije (EU) na šest zemalja zapadnog Balkana ⁽¹⁾ pod uvjetom da one zadovolje sve potrebne kriterije za članstvo.

1.2. U tom pogledu EGSO pozdravlja djelovanje Europske komisije u vezi s revidiranom metodologijom kojom se omogućuje otvaranje pristupnih pregovora sa Sjevernom Makedonijom i Albanijom te njena nastojanja da taj proces učini dinamičnijim i predvidljivijim. Međutim, EGSO poziva na snažniju ulogu socijalnih partnera i organizacija civilnog društva.

1.3. EGSO smatra da bi se u okviru oporavka od krize uzrokovane COVID-om 19 trebalo podržati zelene politike te da zelena tranzicija mora biti sastavni dio sveobuhvatnog plana oporavka na zapadnom Balkanu okrenutog budućnosti ⁽²⁾. U tu svrhu EGSO pozdravlja najavu Europske komisije o paketu pomoći za oporavak za zapadni Balkan.

1.4. EGSO smatra da bi se zapadni Balkan trebao uskladiti s važnim europskim politikama i inicijativama te biti u njih uključen, što s obzirom na njegovu geografsku situaciju posebno vrijedi za europski zeleni plan.

1.5. S obzirom na potrebu za znatnim ulaganjima i regulatornim prilagodbama, EGSO čvrsto vjeruje da socijalni partneri i organizacije civilnog društva moraju odigrati posebno važnu ulogu u tranziciji prema zelenijem i održivijem društvu, posebno u pogledu specifičnih političkih konteksta na zapadnom Balkanu.

1.6. EGSO ponovno ističe važnost jamčenja slobode udruživanja i osiguravanja poticajnog prostora za građansko djelovanje, kao i potrebu za jačanjem potpore za izgradnju kapaciteta organizacija civilnog društva za snažan i učinkovit građanski dijalog.

⁽¹⁾ Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo (ovim nazivom ne dovode se u pitanje stajališta o statusu Kosova te je on u skladu s Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a br. 1244/99 i mišljenjem Međunarodnog suda o proglašenju neovisnosti Kosova), Sjeverna Makedonija, Srbija.

⁽²⁾ COM(2020) 315 final (29. travnja 2020.), Komunikacija Potpora zapadnom Balkanu u borbi protiv bolesti COVID-19 i za oporavak nakon pandemije.

1.7. EGSO podsjeća da su zemlje zapadnog Balkana vrlo osjetljive na utjecaje klimatskih promjena koji uzrokuju štetu u području općeg zdravlja i gospodarstva te im je potrebno hitno djelovanje kako bi poboljšale kvalitetu života svojih građana, posebno djece i mladih, pravednom tranzicijom prema zelenijem modelu, imajući u vidu načelo da „nitko ne smije biti zapostavljen”.

1.8. EGSO poziva da se buduća djelovanja čiji je cilj zeleniji zapadni Balkan prilagode specifičnim izazovima i potrebama regije, uključujući odgovarajući regulatorni okvir, prekogranične aktivnosti, inovativna tehnološka rješenja, lokalnu proizvodnju i potrošnju energije i energetske učinkovitost, održiv gradski promet, cestovne i željezničke mreže, javni i privatni angažman, uvođenje IKT-a i brzog interneta, poljoprivredno-prehrambene mjere, itd.

1.9. EGSO smatra da se izazovi u pogledu dekarbonizacije, smanjenja onečišćenja zraka, vode i tla, povezivosti i klimatskih promjena na zapadnom Balkanu mogu pretvoriti u prilike ulaganjem u istraživanje i inovacije, učenjem i usvajanjem alternativnih pristupa, kružnog gospodarstva, gospodarenja otpadom, zelenije energije i rješenja za povezivost, kao i aktivnih mjera za zaštitu bogate biološke raznolikosti regije.

1.10. EGSO naglašava važnost razvoja zelenih vještina u okviru aktivnog nacionalnog i regionalnog obrazovanja/o-sposobljavanja te strategija za vještine, s posebnim naglaskom na rodnoj ravnopravnosti, u suradnji s relevantnim akterima i u okviru učinkovitog socijalnog dijaloga.

1.11. EGSO naglašava da se na zapadnom Balkanu moraju u potpunosti provesti dobro upravljanje i uvođenje demokratskih institucija, vladavina prava, uspješne protukorupcijske politike, borba protiv organiziranog kriminala, poštovanje ljudskih prava i sigurnost. Budući da „ozelenjavanje” gospodarstva zahtijeva znatna ulaganja, od ključne je važnosti podsjetiti da je vladavina prava bitan čimbenik za osiguravanje učinkovite poslovne klime i privlačenje privatnih i izravnih stranih ulaganja.

2. Integracija zapadnog Balkana u EU

2.1. EGSO snažno podupire proširenje Europske unije (EU) na šest zemalja zapadnog Balkana pod uvjetom da ispunjavaju potrebne kriterije za članstvo. Uspostavio je veoma snažnu mrežu sa socijalnim partnerima i organizacijama civilnog društva u regiji i čvrsto se obvezao osigurati da se njihov glas čuje.

2.2. EGSO pozdravlja solidarnost koju su europski čelnici zemljama zapadnog Balkana izrazili na samitu u Zagrebu 6. svibnja 2020., ali podsjeća na svoj doprinos ⁽³⁾, u kojem je naglasio potrebu za većim angažmanom u pogledu proširenja u budućnosti te izrazio žaljenje zbog nedovoljnog priznavanja važnosti glasa civilnog društva.

2.3. EGSO pozdravlja komunikaciju *Unapređenje pristupnog procesa – vjerodostojna perspektiva EU-a za zapadni Balkan* ⁽⁴⁾, u kojoj se predlaže revidirana metodologija za zemlje kandidatkinje i čiji je cilj vjerodostojniji proces radi poticanja napretka u proširenju, ali sa žaljenjem prima na znanje nedovoljno priznavanje uloge socijalnih partnera i organizacija civilnog društva.

2.4. EGSO poziva Europsku komisiju da ojača ulogu civilnog društva u praćenju mjera koje provode vlade za ispunjavanje potrebnih kriterija za pristupanje, osobito u pogledu temeljnih pitanja kao i klastera „Zeleni program i održiva povezivost”.

2.5. EGSO podržava paket pomoći Europske komisije za pružanje potpore u naporima zapadnog Balkana da suzbije posljedice pandemije COVID-a19, kao što je navedeno u Komunikaciji o globalnom odgovoru EU-a na COVID-19 ⁽⁵⁾ i u Komunikaciji o potpori zapadnom Balkanu u borbi protiv bolesti COVID-19 i za oporavak nakon pandemije ⁽⁶⁾.

2.6. Iako povećava svoje obveze prema regiji, kako u pogledu odgovora na krizu tako i u pogledu budućeg gospodarskog i investicijskog plana za zapadni Balkan, EGSO poziva na pojačano insistiranje na reformama i uvjetovanosti angažmana EU-a demokratskim reformama i poštovanjem temeljnih europskih vrijednosti kao što su vladavina prava i temeljna prava.

⁽³⁾ Doprinos EGSO-a samitu EU-a i zapadnog Balkana 6. svibnja 2020. (28. travnja 2020.) <https://www.eesc.europa.eu/hr/news-media/presentations/contribution-au-sommet-ue-balkans-occidentaux-du-6%C2%A0mai%C2%A02020>.

⁽⁴⁾ COM(2020) 57 final (5. veljače 2020.), *Unapređenje pristupnog procesa – vjerodostojna perspektiva EU-a za zapadni Balkan*.

⁽⁵⁾ JOIN(2020) 11 (8. travnja 2020.), *Komunikacija o globalnom odgovoru EU-a na COVID-19*.

⁽⁶⁾ COM(2020) 315 final (29. travnja 2020.), *Komunikacija Potpora zapadnom Balkanu u borbi protiv bolesti COVID-19 i za oporavak nakon pandemije*.

2.7. EGSO ponovno izražava svoje uvjerenje da socijalni partneri i druge organizacije civilnog društva na razini EU-a i na nacionalnoj razini moraju biti istinski uključeni u cijeli proces integracije zapadnog Balkana u EU. Potrebno je ojačati njihove kapacitete pružanjem tehničke i ekonomske pomoći, te olakšavanjem pristupa europskim izvorima financiranja, kao i njihovim potpunim uključivanjem u proces pristupnih pregovora ⁽⁷⁾.

3. Zeleni plan, važan aspekt integracije EU-a za zapadni Balkan

3.1. EGSO smatra da bi se zapadni Balkan trebao nastaviti usklađivati sa smjernicama, ciljevima i vrijednostima EU-a te da bi Europska unija trebala nastojati uključivati zapadni Balkan u svoje inicijative. To osobito vrijedi za europski zeleni plan, koji mora uključivati zapadni Balkan zbog njegova geografskog položaja u središtu europskog kontinenta, zbog kojega je okružen EU-om sa svih strana. Stoga nije iznenađujuće da se u Komunikaciji o zelenom planu od 11. prosinca 2019. izričito najavljuje „zeleni program za zapadni Balkan” ⁽⁸⁾ u okviru gospodarskog i investicijskog plana za zapadni Balkan koji će biti predstavljen do kraja 2020.

3.2. EGSO poziva na učinkovito jačanje i poticanje regionalne suradnje kroz zeleni program za zapadni Balkan, posebno u energetske i prometnom sektoru. Aktivno sudjelovanje i uključenost socijalnih partnera i organizacija civilnog društva u postojećim zajednicama, ugovorima i inicijativama u okviru regionalne suradnje od iznimne su važnosti za pospješivanje dobrobiti i zdravlja građana u regiji, uz istodobno oslobađanje potencijala zelenog, niskougljičnog i kružnog gospodarstva zapadnog Balkana. Zeleni program za zapadni Balkan trebao bi rješavati probleme kroz pet tematskih stupova: 1) dekarbonizaciju, 2) kružno gospodarstvo, 3) biološku raznolikost, 4) onečišćenje i 5) poljoprivredno-prehrambene mjere.

3.3. EGSO dijeli uvjerenje da je učinak krize prouzročene bolešću COVID-19 na građane i poduzeća ogroman, zbog čega je potrebno preispitati ciljeve politike. Međutim, EGSO smatra da zelena tranzicija mora biti sastavni dio sveobuhvatnog plana oporavka koji bi trebao biti okrenut budućnosti i uključivati velika javna i privatna ulaganja u prometne i energetske veze, uštede energije na strani potražnje i zelenije tehnologije kao što su solarna energija, energija vjetera, čisti vodik, baterije i hvatanje ugljika, kojima se izbjegavaju utjecaji na prirodno okruženje i ljude ili se ti utjecaji svode na najmanju moguću mjeru.

3.4. EGSO sa žaljenjem primjećuje neke zabrinjavajuće analize i trendove u regiji koji zahtijevaju hitno djelovanje. Gospodarstva zapadnog Balkana i dalje uvelike ovise o krutim fosilnim gorivima i obilježava ih visok energetske intenzitet. Na regiju snažno utječu klimatske promjene (suše, poplave), a njezin očekivani porast temperature do kraja stoljeća iznosi i do 4 °C ⁽⁹⁾. Većina cestovnog prometa odvija se u starijim vozilima s manje učinkovitom potrošnjom goriva. Neki od gradova u regiji nalaze se na vrhu europskih ljestvica zagađenja česticama PM_{2,5} i PM_{10,0} (Sarajevo, Priština, Skopje, Beograd).

3.5. Međutim, EGSO podsjeća da regija ima znatan potencijal u pogledu obnovljive energije (hidroenergije, energije vjetera i solarne energije) i prirodnih resursa te izvanrednu biološku raznolikost. Izazovi s kojima se suočava u pogledu dekarbonizacije, smanjenja onečišćenja zraka, vode i tla, povezivosti i klimatskih promjena mogu se pretvoriti u prilike za istraživanje i inovacije usvajanjem alternativnih pristupa, kružnog gospodarstva, gospodarenja otpadom, zelenije energije, energetske učinkovitosti i rješenja za povezivost.

3.6. EGSO podsjeća da je na samitu o zapadnom Balkanu ⁽¹⁰⁾ u Poznanju EU potvrdio svoju predanost u pogledu okoliša i klime te podržao zajedničku izjavu „Prelazak na čistu energiju na zapadnom Balkanu” potpisanu 21. veljače 2019.

⁽⁷⁾ SL C 262, 25.7.2018., str. 15.

⁽⁸⁾ COM(2019) 640 final (11. prosinca 2019.), Prilog Europskom zelenom planu.

⁽⁹⁾ <https://www.rcc.int/pubs/62>.

⁽¹⁰⁾ Dijelom inicijative za zapadni Balkan 6. (poznate i kao Berlinski proces), koja je pokrenuta 2014., nastoji se poduprijeti šest ugovornih stranaka Energetske zajednice u jugoistočnoj Europi: Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Kosovo*, Sjevernu Makedoniju i Srbiju u jačanju regionalne suradnje i poticanju održivog rasta i otvaranja radnih mjesta.

3.7. Prijelaz s gospodarstava temeljenih na fosilnim gorivima na zelena gospodarstva također uključuje međusobnu povezanost koja se proteže od energetske i prometne infrastrukture te infrastrukture za distribuciju do digitalne agende. Kako bi se ostvario prijelaz na zeleno gospodarstvo, poduzeća se moraju smatrati dijelom rješenja. Uz pravi okvir i podršku, prijelazom na ugljično neutralno gospodarstvo modernizirat će se industrija i otvoriti nova visokokvalitetna radna mjesta i više prilika za zapošljavanje. Neophodno je uključivanje socijalnih partnera, poslovnih udruga i drugih udruga civilnog društva na zapadnom Balkanu u oblikovanje i provedbu mjera za promicanje pametnog i inteligentnog, kružnog i niskougljičnog gospodarstva. U tom su procesu socijalne politike i socijalni dijalog ključno jamstvo kohezivnog društva koje teži zapošljavanju za sve i smanjuje nejednakosti i isključenost.

3.8. EGSO naglašava potrebu za potpunim uključivanjem socijalnih partnera i organizacija civilnog društva u definiranje održivog razvoja kao prioritetnog političkog cilja, uz promicanje „zelenog ulaganja” kao vid ulaganja u regiju. Akademski zajednica, poslodavci i zaposlenici, socijalni katalizatori, npr. poduzetnici, mediji i vjerski ili drugi vođe preko nacionalnih granica važni su nositelji uključivog i održivog razvoja. Znanstvene zajednice, kulturne skupine, industrijski klasteri i udruge potrošača među ostalim raspolažu znatnim stručnim znanjem za pružanje podrške tom važnom izboru za regiju, što znači da je to pravi izbor za gospodarstvo i društvo.

3.9. Potrebno je razvijati zelene vještine u okviru aktivnog nacionalnog i regionalnog obrazovanja/osposobljavanja te strategija za vještine u suradnji s relevantnim dionicima i u okviru učinkovitog socijalnog dijaloga, uključujući organizacije studenata, učitelja i roditelja, za niskougljično gospodarstvo koje učinkovito koristi resurse i koje ozelenjuje. Promatrajući prijelaz na kružno gospodarstvo kao strateški cilj zapadnog Balkana, poticanje zelenih vještina trebalo bi se uskladiti s nacionalnim strategijama rasta kako bi se osiguralo da inicijative u području obrazovanja i osposobljavanja ispunjavaju nacionalne strateške ciljeve te da su poduprte dostatnim financiranjem. EGSO poziva da se posebna pozornost posveti sudjelovanju žena u izradi novih politika obrazovanja i osposobljavanja (usavršavanje i prekvalifikacija) i njihovoj provedbi, kako bi se osigurala bolja rodna ravnopravnost i pravedniji prijelaz na zelenije gospodarstvo.

3.10. Kako bi se riješio problem nezaposlenosti i neusklađenosti vještina, trebalo bi uvesti bolje predviđanje potreba za vještinama i time osigurati da vještine studenata i radne snage odgovaraju vještinama potrebnima na tržištu rada. Također bi trebalo ojačati strukovno obrazovanje i osposobljavanje (SOO), a osobito sustave učenja kroz rad i dvojnog obrazovanja koji su pomogli u uspješnom rješavanju problema nezaposlenosti mladih u određenim državama članicama EU-a. Kako bi se postigli ti ciljevi, potrebno je raditi na aktivnom uključivanju poduzeća i njihovih poslovnih udruženja poput gospodarskih komora te ga promicati.

3.11. U prijelazu na niskougljično gospodarstvo EGSO podržava načelo „nitko ne smije biti zapostavljen”. Posebnu pozornost trebalo bi posvetiti građanima i to ponajviše ranjivim skupinama te bi trebalo osigurati cjenovnu pristupačnost i dostupnost energije kako bi im potpora za mjere energetske učinkovitosti bila od koristi. Regijama koje ovise o ugljenu potrebno je pružiti podršku u pravednoj tranziciji kako bi se izradili participativni planovi ponovnog razvoja odozdo prema gore radi ublažavanja gubitka radnih mjesta. Potrošače treba informirati, uključiti i navesti na prihvaćanje i provedbu dogovornih stavova, što će doprinijeti ublažavanju posljedica klimatskih promjena.

3.12. EGSO potvrđuje geopolitičku i geoeкономsku važnost ove regije za EU i poziva na oprez u pogledu ulaganja trećih zemalja koja često obraćaju manje pažnje ciljevima u području održivosti. EGSO poziva nadležna tijela i civilno društvo u regiji na promicanje i podizanje svijesti o pozitivnom angažmanu i financijskoj potpori EU-a u pogledu uvođenja zelenijih tehnologija.

3.13. EGSO poziva na *ex ante* evaluaciju financiranja aktivnosti povezanih s održivim razvojem na zapadnom Balkanu te primjene načela uvjetovanja na održivost projekata.

4. Klimatske promjene i zapadni Balkan

4.1. EGSO podsjeća da je zapadni Balkan vrlo osjetljiv na učinke klimatskih promjena jer je prethodnih godina pretrpio velike štete od poplava i suša. U studiji RCC-a ⁽¹⁾ o klimatskim promjenama zabilježen je porast temperature od 1,2 °C, a do kraja stoljeća predviđen je daljnji porast od 1,7–4,0 °C. Osim toga, problemi povezani s onečišćenjem zraka dobro su dokumentirani i donijeli su štetu općem zdravlju i gospodarstvu.

⁽¹⁾ <https://www.rcc.int/pubs/62>.

Budući da Klimatske promjene narušavaju osnovne životne potrebe (sklonište, hrana i voda), pri čemu su djeca i mladi među najranjivijima kada je riječ o izravnim i neizravnim učincima klimatskih promjena, što je i pokazala pandemija COVID-a 19 ⁽¹²⁾.

4.2. EGSO priznaje značaj obveza koje su zemlje zapadnog Balkana preuzele temeljem Pariškog sporazuma o promjeni klime iz 2015. ⁽¹³⁾ u pogledu smanjenja emisija stakleničkih plinova te u pogledu povećanja ambicioznosti svojih nacionalno utvrđenih doprinosa tijekom vremena u skladu s najnovijim znanstvenim spoznajama. Uz vlade, drugi dionici kao što su poduzeća, gradovi i nevladine organizacije imaju ključnu ulogu u provedbi Pariškog sporazuma.

4.3. EGSO također priznaje značaj preuzimanja obveza u okviru ciljeva održivog razvoja Ujedinjenih naroda do 2030., tj. plan za rješavanje izazova održivog razvoja, uključujući siromaštvo, nejednakost, klimatske promjene, uništavanje okoliša, mir i pravdu. Od ključne je važnosti i da građani, poduzeća i financijski sektor u svakoj zemlji i na međunarodnoj razini podrže novi model razvoja.

4.4. EGSO je svjestan činjenice da pregovori o okolišu i klimatskim promjenama predstavljaju jedno od najizazovnijih pregovaračkih poglavlja, osobito za direktive s velikim ulaganjima kao što su direktive o vodi, otpadu, industrijskim emisijama i trgovini emisijama. Međutim, smatra da klimatske promjene zahtijevaju radikalne i transformativne mjere za koje je potrebno ne samo usklađivanje politika i zakonodavstva, već i promjena gospodarske paradigme i prijelaz na ugljično neutralno društvo otporno na klimatske promjene, koje učinkovito koristi resurse. Na taj način strategije za klimu ili dekarbonizaciju na lokalnoj i nacionalnoj razini zapravo su nove strategije rasta.

4.5. Svjestan da proces razvoja klimatske strategije iziskuje temeljite reforme i preobrazbu svih sektora, EGSO poziva zemlje zapadnog Balkana da razviju i provedu svoje strategije u skladu s pravnom stečevinom EU-a te da koordiniraju svoj rad na izradi dugoročnih strategija razvoja s niskim emisijama stakleničkih plinova do 2050. kao stranke UNFCCC-a, uz aktivno sudjelovanje i pojačano uključivanje svih dionika, uključujući organizacije civilnog društva.

4.6. Sve zemlje osim Bosne i Hercegovine osnovale su koordinacijska tijela na visokoj razini za klimatske promjene radi uključivanja klimatske politike u druge sektorske politike, osobito u politike gospodarskog razvoja, energetike, prometa i poljoprivrede, s ciljem da se uzmu u obzir brige i komentari svih relevantnih dionika u pripremi strateških i političkih dokumenata i zakonodavstva. EGSO preporučuje da se u sve njih uključe predstavnici organizacija civilnog društva i socijalnih partnera od samog početka regulatornih i/ili zakonodavnih savjetovanja. EGSO preporučuje da se razvije mehanizam kojim bi se omogućilo pravodobno, transparentno i participativno rješavanje svih problema.

4.7. Budući da će većinu troškova usklađivanja s Direktivom o sustavu trgovanja emisijskim jedinicama EU-a morati preuzeti industrija, EGSO preporučuje da se civilno društvo, industrija i poslovna udruženja posebno uključe u aktivnosti podizanja svijesti i izgradnje kapaciteta u pogledu Direktive o sustavu trgovanja emisijama EU-a. Ona predstavlja potrebu za velikim ulaganjima za zapadni Balkan, osobito za zemlje s velikim industrijskim sektorima, jer one nemaju dovoljno kapaciteta za suočavanje s posljedicama Direktive koje nisu samo povezane s ulaganjima, već zahtijevaju i promjene u regulatornom okruženju, upravljanju, praćenju i izvješćivanju te verifikaciji i akreditaciji emisija.

5. Energija na zapadnom Balkanu

5.1. EGSO podržava energetske unije i Okvir klimatske i energetske politike do 2030. s ciljem ostvarivanja ciljeva Pariškog sporazuma. Zemlje zapadnog Balkana imaju obvezu usklađivanja s tim politikama, ali bi se trebale aktivnije angažirati i uključiti u projekt energetske unije od početnih rasprava.

5.2. EGSO podržava zajedničku izjavu iz 2019. „Prelazak na čistu energiju na zapadnom Balkanu” koju su ministri energetike i okoliša na zapadnom Balkanu dogovorili na temelju načela održivog hidroenergetskog razvoja na zapadnom Balkanu ⁽¹⁴⁾ i podsjeća da su doprinos i snažan angažman organizacija civilnog društva bili ključni za njihovo usvajanje. EGSO smatra da je potrebno učiniti više, iako su ovo dobri prvi koraci.

⁽¹²⁾ Svjetska zdravstvena organizacija procjenjuje da će djeca pretrpjeti više od 80 % bolesti, ozljeda i smrti povezanih s klimatskim promjenama.

⁽¹³⁾ Kosovo nije stranka Konvencije Ujedinjenih naroda o promjeni klime (UNFCCC) i kao takvo nema nacionalno utvrđen doprinos (NDC). Međutim, Kosovo je usvojilo Strategiju o klimatskim promjenama.

⁽¹⁴⁾ Hidroenergija, među ostalim obnovljivim izvorima energije; prioritetno obnavljanje postojećih struktura, ograničen broj dodatnih velikih hidroenergetskih izvora; integracija u mrežu obnovljivih izvora energije i regionalnog tržišta električne energije; integrirano upravljanje vodnim resursima; uzimanje u obzir utjecaja promjena; uzimanje u obzir utjecaja hidroenergetskog razvoja na okoliš; prekogranična razmatranja i načela održivosti u hidroenergetskom planiranju.

5.3. U skladu s time, EGSO preporučuje da se socijalnim partnerima i organizacijama civilnog društva sa zapadnog Balkana omogući da osiguraju aktivnu i konkretnu ulogu, uključujući i davanje prijedloga, u aktivnostima Opservatorija EU-a za energetska siromaštvo.

5.4. EGSO smatra da se naponi za postizanje ciljeva iz Pariza i održivi rast općenito moraju temeljiti na modernim i svrsishodnim *odgovarajućim mjerama* za regiju. To uključuje razvoj moderne infrastrukture okrenute budućnosti, uspostavu odgovarajućeg zakonodavnog i regulatornog okvira te prihvaćanje novih tehnologija i odgovarajućih poslovnih modela za zelen i uključiv razvoj gospodarstava u regiji. Konkretno, to će značiti izgradnju „pametnih” mreža za prijenos i distribuciju energije kako bi se prilagodilo sve većem udjelu nestalnih obnovljivih izvora energije u kombinaciji za proizvodnju energije.

Isto tako, razvoj unutardnevnih tržišta te tržišta uravnoteženja i skladištenja doprinose stvaranju rješenja utemeljenih na potrebama tržišta za odgovarajuću raspodjelu resursa u kombinaciji izvora energije koja se već mijenja i prelazi s fosilnih goriva na čišću energiju.

5.5. EGSO smatra da je čvrst, moderan i transparentan zakonodavni i regulatorni okvir ključan za razvoj energetskog tržišta i privlačenje novih ulaganja potrebnih za financiranje nove infrastrukture i kapaciteta. Uloga Energetske zajednice⁽¹⁵⁾ i prenošenje i provedba pravne stečevine Zajednice osnovni su preduvjet. Isto tako, prekogranične aktivnosti kao što je trgovina električnom energijom mogu dovesti do velike učinkovitosti i ušteda u pogledu energije i troškova pod uvjetom da se svi sudionici na tržištu pridržavaju sličnih pravila o zaštiti okoliša i određivanju cijena ugljika. Stoga je uloga Regulatornog odbora Energetske zajednice od ključne važnosti i trebat će je ojačati, imajući na umu da održivi odabiri zahtijevaju prekogranična tržišta koja dobro funkcioniraju. EU bi trebala podržati tajništvo Energetske zajednice u pružanju pomoći regionalnim vladama oko izrade snažnih integriranih nacionalnih energetskih i klimatskih planova vođenih ciljevima do 2030. za regiju. Nacionalni energetski i klimatski planovi trebali bi održavati ambiciju koja je potrebna za dekarbonizaciju gospodarstva, uzimajući u obzir mjere zaštite okoliša. Trebali bi sadržavati politike i mjere povezane sa smanjenjem emisija stakleničkih plinova u svim ključnim sektorima koji ih emitiraju kako bi se dosegli ciljevi do 2030. te njihovi doprinosi u skladu s Pariškim sporazumom, kao i izgledi za postizanje ugljično neutralnog gospodarstva do 2050.

5.6. EGSO poziva na odgovarajući postotak proračunskih sredstava za zelenu tranziciju u okviru Instrumenta pretpristupne pomoći (IPA). Izražava žaljenje zbog niskog intenziteta istraživanja, razvoja i inovacija u zemljama na zapadnom Balkanu i poziva na njihovo veće sudjelovanje u dostupnim programima EU-a, uključujući Obzor Europa, jer su takva ulaganja ključna za razvoj novih tehnologija za učinkovitu zelenu tranziciju.

5.7. Budući da inovacije imaju ključnu ulogu u promjenjivom energetskom okruženju, EGSO preporučuje da se *distribuirana energija*, tj. lokalno proizvedena i potrošena energija, ozbiljno razmotri za zapadni Balkan. S obzirom na to da regija ima velike planinske lance, nije jednostavno ni ekonomično podržati veće uvođenje visokonaponskih i srednjenaponskih električnih mreža. Postojeća tehnološka rješenja mnogo su zrelija i ekonomski zdravija potpora distribuiranoj energiji. Aktualna iskustva EU-a i potporni zakonodavno-regulatorni okvir EU-a za *proizvođače-potrošače* i *energetske zajednice* mogu poduprijeti taj novi pristup. Takvi poslovni modeli mogu pružiti prikladnija rješenja za zadovoljavanje lokalnih potreba i okolnosti, u okviru kojih se lokalni akteri mogu izravno uključiti u održiva rješenja i time *preuzeti odgovornost* za prelazak na održivi razvoj.

5.8. Osim toga, EGSO smatra da *energetska učinkovitost* ima velik potencijal na zapadnom Balkanu. Obnovom stambenog fonda, uključujući javne i privatne zgrade, industrijske i druge djelatnosti dovest će do znatnih ušteda energije i troškova, a istodobno riješiti značajan problem energetskog siromaštva. Ušteda energije također je važan dio poslovnog i socijalnog modela „lokalne energije” jer rekuperacija topline za industrijsku i/ili stambenu upotrebu ima smisla na lokalnoj ili regionalnoj razini. Gubici u distribuciji u većini zemalja regije također su visoki i u tom su području potrebna znatna ulaganja. Stoga bi i u tom pogledu financiranje EU-a i međunarodno financiranje moglo biti ključno za razvoj *učinkovite i održive proizvodnje i potrošnje energije na lokalnoj razini*. S obzirom na ograničena sredstva zemalja u regiji, takvo će financiranje biti potrebno s obzirom na početni intenzitet kapitala ulaganja i njihovo relativno dugo razdoblje amortizacije. Europske tehnologije tehnički su i gospodarski zrele te su stoga prikladne za regiju. EGSO poziva EU i relevantna tijela za financiranje da pojačaju angažman na lokalnim i regionalnim projektima u području energetske učinkovitosti.

⁽¹⁵⁾ Cilj Energetske zajednice, koja postoji od 2006. godine (mandat produljen 2016.), jest da se među njenim članovima – koji uključuju Europsku uniju, Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Sjevernu Makedoniju, Kosovo, Crnu Goru, Srbiju, Moldovu, Ukrajinu, a pridružene su i Armenija, Gruzija, Norveška i Turska – usvoje pravila i načela unutarnjeg energetskog tržišta EU-a. Sjedište je u Beču. www.energy-community.org

5.9. EGSO poziva da se Energetsku zajednicu, kojoj je cilj pravnom stečevinom EU-a u području energetike, klime i okoliša obuhvatiti zemlje proširenja i susjedstva, još više i intenzivnije integrirati u projekt energetske unije, posebice u pogledu prethodno utvrđenih prioritetnih mjera. Organizacije civilnog društva trebaju se sustavno uključivati i integrirati u sastanke Energetske zajednice.

6. Povezivost zapadnog Balkana

Promet

6.1. EGSO u potpunosti podržava razvoj modernih prometnih mreža u regiji otpornih na promjene u budućnosti kako bi se poboljšale prekogranična trgovina i mobilnost. S obzirom na potrebu za drastičnim poboljšanjem postojećih gradskih, cestovnih i posebno zastarjelih željezničkih mreža na zapadnom Balkanu, svaka nova izgradnja trebala bi od samog početka podupirati e-mobilnost ili čisti vodik, ali i, prema potrebi, vozila na plin. Time bi se omogućilo da infrastruktura bude valjana i relevantna nekoliko desetljeća, uz poboljšanje kvalitete zraka i smanjenje uvoza goriva.

6.2. EU, europska poduzeća i stručnost mogu pomoći s glatkim uvođenjem u regiju bilo kojeg od odabranih mogućih rješenja u području održivosti (npr. elektromobilnost, biogoriva, čisti vodik). EGSO poziva zapadni Balkan da aktivno surađuje s javnim i privatnim akterima iz EU-a i poduzme odvažne korake u razvoju svojih prometnih mreža. EGSO također preporučuje da se prihvate primjeri najboljih praksi iz EU-a poput planova održive gradske mobilnosti. Te bi se inicijative mogle provesti u okviru Prometne zajednice, organizacije koja još uvijek nije vrlo aktivna.

Informacijska i komunikacijska tehnologija

6.3. Podatkovne mreže i IKT postaju okosnica gospodarskih, industrijskih i društvenih aktivnosti. Osim toga, postoji izravna ključna veza između IKT-a i brzih internetskih mreža te održivog razvoja zbog učinkovitosti izbora omogućenih automatizacijom koje pametne mreže mogu podržavati, npr. internet stvari, pametni gradovi i sela, pametna brojlara, povezana vozila itd. U financiranju takvih mreža i tehnologija, koje su trenutačno skupe, ali potencijalno transformativne za gospodarstva regije, potreban je odgovarajući opseg. EGSO stoga traži da se financijska sredstva EU-a usmjere na taj cilj, ali i poziva zapadni Balkan da zajedno radi na razvoju regionalnog glavnog plana za uvođenje brzog interneta, čime bi mu se omogućilo pregovaranje o zajedničkim ugovorima i postizanje boljih uvjeta kolektivnim pregovaranjem i opsegom.

7. Prirodni resursi, biološka raznolikost i poljoprivredno-prehrambene mjere na zapadnom Balkanu, prilike za rast

7.1. Zapadni Balkan ima bogatu bioraznolikost i netaknuta staništa s visokim stupnjem pošumljenosti koja su suočena s nizom prijetnji, uključujući širenje izgrađenih područja u urbanim i obalnim područjima, rudarske aktivnosti, loše regulirani razvoj malih hidroelektrana koje se grade bez sveobuhvatne analize njihova utjecaja na bioraznolikost te neregulirani lov i sječu drva. Vlade su poduzele niz mjera za zaštitu vrsta i staništa i povećale su udio svojeg zaštićenog državnog područja.

7.2. EGSO preporučuje da nestabilna gospodarstva zapadnog Balkana istraže mogućnosti za učinkovitiju upotrebu resursa i prijelaz na kružno gospodarstvo te da razvijaju i provode mehanizme za trajnu zaštitu ugroženih krajolika i staništa visoke konzervacijske i društvene vrijednosti (uključujući rijeke), kao i na nove zelene tehnologije. Bogata biološka raznolikost i netaknuta staništa regije imaju znatan gospodarski potencijal za ekoturizam i agroturizam, ali potrebno je poboljšati kapacitete i usklađenost. Učinkovitost resursa u prosjeku je vrlo niska, dok je produktivnost resursa pet puta niža od prosjeka EU-a, uz slabe prakse recikliranja i gospodarenja otpadom. Kako bi se situacija poboljšala, potrebni su prelazak na kružno gospodarstvo i razvoj i upotreba novih zelenih tehnologija u regiji.

7.3. EGSO preporučuje da države u potpunosti prihvate načela nedavno predložene Strategije EU-a za bioraznolikost⁽¹⁶⁾, uz poseban fokus na proširenje pokrivenosti zaštićenih područja, uključujući strogu zaštitu i obnovu narušenih staništa. Prema tome, snažno se potiče revizija nacionalnih strategija i akcijskih planova za biološku raznolikost čim prije moguće ili, kao minimum, podnošenje nacionalnih obveza za najvažnije ciljeve.

⁽¹⁶⁾ Strategija EU-a za bioraznolikost za 2030., COM(2020) 380 final (20. svibnja 2020.).

7.4. Klimatske promjene utječu i na proizvodnju hrane i lance vrijednosti te uzrokuju znatnu štetu i gubitke u proizvodnji u sektorima usjeva, stočarstva, ribarstva i šumarstva. Nedavno predloženom Strategijom EU-a „od polja do stola”⁽¹⁷⁾ trebalo bi postaviti vodeća načela za razvoj regionalne i nacionalne poljoprivredne strategije, uključujući smanjenje upotrebe pesticida, gnojiva i antibiotika u cilju proizvodnje održive hrane i osiguravanja pristojnog dohotka za poljoprivrednike uz pristojne cijene, uz istovremeno postupno ukidanje subvencija koje su štetne za okoliš.

8. Međusektorski uvjeti za uspješnu održivu tranziciju zapadnog Balkana

8.1. EGSO podsjeća da se uspješni prijelaz na zeleniji zapadni Balkan ne može ostvariti bez osnovnih uvjeta koji omogućuju provedbu, prvenstveno u pogledu stabilnih i transparentnih nacionalnih političkih okvira i političke volje. Vladavina prava u klasteru temeljnih pitanja, kako je definirana revidiranom metodologijom pristupanja, temeljna je vrijednost na kojoj se temelji EU koji s pravom određuje brzinu procesa proširenja. Njezin nedostatak stvara nepovoljno okruženje za promjene, ulaganja i prijeko potreban prijelaz na održivija društva.

8.2. EGSO stoga poziva nacionalne vlasti na zapadnom Balkanu da poduzmu hitne, temeljite i smislene mjere kako bi se osiguralo učinkovito i transparentno funkcioniranje javnih uprava, suzbila i iskorijenila korupcija, osigurala potpuna neovisnost pravosuđa, stvorilo predvidljivo i privlačno poslovno okruženje te ravnopravni uvjeti (tj. osiguravanje transparentnosti tržišta, regulatorne jasnoće i otvorenog savjetovanja za sve dionike), pogodovalo inovacijama i konkurentnosti te kako bi se ojačala uključenost socijalnih partnera i organizacija civilnog društva jer je to jedini način da se postignu opipljivi i dugoročni rezultati.

8.3. Organizirano civilno društvo sa svim svojim sastavnicama, socijalni partneri i druge organizacije imaju središnju i aktivnu ulogu u poticanju održivog razvoja na zapadnom Balkanu. Njihova povezanost s društvom takva je da mogu ostvariti snažnu potporu javnosti i legitimitet za taj cilj politike. Organizirano civilno društvo imat će ključnu ulogu u promicanju održivog razvoja kao „aktivnog društvenog izbora” tj. izbora koji prihvaćaju i podržavaju svi segmenti društva bez obzira na političke i društvene podjele.

8.4. EGSO podsjeća vlasti zapadnog Balkana na važnost jamčenja slobode udruživanja i osiguravanja građanskog prostora za snažan i učinkovit civilni dijalog. Poziva sve vlade zapadnog Balkana da donesu nacionalne strategije za poticajno okruženje i izgradnju kapaciteta za socijalne partnere i organizacije civilnog društva te njihove popratne akcijske planove.

Bruxelles, 18. rujna 2020.

Predsjednik
Europskog gospodarskog i socijalnog odbora
Luca JAHIER

⁽¹⁷⁾ Strategija „od polja do stola”, COM(2020) 381 final.